

Nr 167.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen beträffande kapitalbudgeten under försvarets fabriksfond gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1947/48 till uppförande av central beklädnadsverkstad m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(1:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t beträffande kapitalbudgeten under försvarets fabriksfond (bilaga 25, punkt 31, s. 65—83 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1947) föreslagit riksdagen att dels till Uppförande av central beklädnadsverkstad för budgetåret 1947/48 anvisa ett investeringsanslag av 1 150 000 kronor, dels till Anskaffning av maskiner och annan utrustning för central beklädnadsverkstad för budgetåret 1947/48 anvisa ett investeringsanslag av 160 000 kronor, dels medgiva, att ersättning till personal, som blir övertalig vid centralisering av försvarets beklädnadsindustri, må utgå enligt de grunder, som av föredragande statsrådet i berörda statsrådsprotokoll angivits, dels ock medgiva ej mindre att den av arméns centrala beklädnadsverkstad nu disponerade fastigheten i Stockholm må försäljas, därest den ej kommer att användas för annat statligt ändamål, än även att därvid influtna försäljningsmedel må — i den mån medlen icke erfordras för täckning av den bokförda nettokapitalbehållningen å fabriksfonden i vad angår fastigheten — i enlighet med vad i statsrådsprotokollet av föredragande statsrådet förordats disponeras för avsättning till försvarets fabriksfonds värdeminskningsskonto.

I samband härmed har utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Hjalmar Nilsson m. fl.* (I: 36) och den andra inom andra kammaren av herr *Mäler m. fl.* (II: 58), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta, att förläggningssorten för den planerade centrala beklädnadsverkstaden blir Kramfors stad,

dels en inom andra kammaren av herr *Nordström* i Kramfors *m. fl.* väckt motion (II: 59), vari hemställts, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande förslag med den ändringen, att den planerade beklädnadsverkstaden förlägges till Kramfors,

dels ock en inom andra kammaren av herrar *Gustafsson* i Lekåsa och *Johansson* i Norrfors väckt motion (II: 205), vari — under framhållande, bland annat, att tillverkning och reparation av beklädnadspersedlar för försvaret

med fördel borde kunna övertagas av privata företag samt att ordnandet av denna tillverknings- och reparationsfråga borde anstå till dess bättre överblick kunde vinnas över alla de förhållanden, som kunde påverka frågans lösning — hemställt, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts yrkande om ett investeringsanslag på 1 150 000 kronor för uppförande av en central beklädnadsverkstad och ett investeringsanslag på 160 000 kronor för anskaffande av maskiner och annan utrustning för en sådan verkstad.

I fråga om de skäl, motionärerna anfört till stöd för sina framställningar, får utskottet hänvisa till motionerna I: 36, II: 59 och II: 205.

Sedan gammalt har försvaret genom tillverkning vid egna verkstäder fyllt en del av sitt behov av beklädnadspersedlar. Dessa verkstäder, två till antalet, äro belägna i Stockholm och Karlskrona. I verkstäderna ingå — förutom konfektionsavdelning — även beställningsskrädderi och reparationsavdelning för beklädnadspersedlar samt dessutom vid stockholmsverkstaden en mössavdelning och vid karlskronaverkstaden en avdelning för nytillverkning och en avdelning för reparation av skor ävensom en tvättanstalt. Verkstäderna tillverka icke blott för försvarets behov utan även för andra statliga och för kommunala institutioner.

Ifrågavarande verkstäder anlades för lång tid sedan, då de driftsekonomiska synpunkterna icke skänktes tillräckligt beaktande inom försvaret. Vid denna tidpunkt kunde det låta sig göra att fördela den då ej särdeles betydande tillverkningen för försvarets behov på två verkstäder, en för armén och en för marinen. Numera träda de driftsekonomiska synpunkterna i förgrunden.

Under de senare åren har också verkstädernas driftsekonomi varit föremål för ingående studium både av försvarets fabriksstyrelse, till vars förvaltning verkstäderna överfördes under år 1944, och av de centrala förvaltningsmyndigheter, som tidigare svarat för verkstädernas drift. Åtskilliga åtgärder ha även vidtagits för att rationalisera driften och därigenom förbättra driftsekonomien, och det kan konstateras, att verkstäderna redan nu kunna vid tillverkning av vissa beklädnadspersedlar erbjuda priser som understiga den enskilda konfektionsindustriens. De utredningar som företagits av försvarets fabriksstyrelse ha utvisat, att en ytterligare, väsentlig förbättring av driftsekonomien och full konkurrenskraft i fråga om alla tillverkningar kan vinnas endast genom en centralisering av verkstadsdriften och att en dylik reform är ofrånkomlig redan av den anledningen att arbetskraftsbehovet vid stockholmsverkstaden icke längre kan på tillfredsställande sätt tillgodoses. De nuvarande verkstädernas avdelningar för nytillverkning av textilpersedlar äro var för sig för små men skulle sammanslagna få en storlek, som ur produktionssynpunkt är tillfredsställande. Vid en dylik sammanslagning kan av olika skäl — tillgången på arbetskraft, dyrortsförhållandena, fraktkostnadernas storlek m. m. — ingen av de båda nuvarande verkstäderna komma i fråga för utvidgning. Fabriksstyrelsen har därför kommit till det resultatet, att en helt ny verkstad bör anläggas på en ort, som ur de anförda synpunk-

terna erbjuder gynnsamma betingelser för verkstadsdrift, i samband varmed verkstaden i Stockholm bör helt och verkstaden i Karlskrona delvis nedläggas. Av den sistnämnda verkstaden skulle endast tvättanstalten med tillhörande avdelningar för reparation av textilerpersedlar och skor samt avdelningen för nytillverkning av skor kvarstå.

För egen del har föredragande statsrådet blivit övertygad om att en fullt rationell drift möjliggöres endast genom vidtagande av åtgärder av den art, som av fabriksstyrelsen förordats. Därigenom vinnes, framhåller statsrådet, en högst avsevärd reduktion av driftskostnaderna, ledande — enligt av fabriksstyrelsen på basis av nuvarande förhållanden lämnad uppgift — till en minskning av tillverkningspriserna med minst 10 %. Vid en lämplig placering av verkstaden borde dessutom ernås trygghet för att arbetskraftsbehovet skulle kunna tillgodoses. Då verkstäderna under nuvarande förhållanden icke vore fullt konkurrenskraftiga vad anginge vissa tillverkningsobjekt, syntes statsrådet det alternativ, som vid sidan av det nu angivna stode till buds, vara, att verkstädernas konfektionsavdelningar nedlades och statsverket sålunda ställde sig helt i beroende av den enskilda konfektionsindustrien vad beträffade leverans av beklädnadsartiklar till försvaret.

Vid valet mellan dessa alternativ måste beaktas, framhåller statsrådet vidare, att — såsom 1943 års riksdag framhöll — det synes antagligt, att konkurrens mellan statlig fabrikation och privatindustrien kan visa sig vara i viss mån prisreglerande samt ägnad att framdriva förbättringar i produktionsmetoderna. Härför hade belägg redan erhållits, trots att verkstäderna driftsekonomiskt arbetade under ogynnsamma betingelser. Vidare borde beaktas att försvaret under alla förhållanden hade behov av en verkstad för försöksarbeten och för mobiliseringsändamål. Det syntes i och för sig naturligt, att statsverket, som vore i stånd att med produktion huvudsakligen för egna behov sysselsätta en beklädnadsverkstad av sådan storlek, att rationell drift möjliggjordes, själv förfogade över en verkstadsanläggning som kunde fylla i varje fall en del av detta behov till priser sannolikt understigande de av den enskilda industrien betingade och som samtidigt kunde tjänstgöra som experimentverkstad m. m. Av bland annat dessa skäl hade statsrådet i likhet med chefen för försvarsdepartementet funnit sig icke kunna förorda ett nedläggande av den statliga beklädnadsindustrien, varav jämväl följde, att han tillstyrkte, att åtgärder för rationalisering av denna industri vidtoges i anslutning till fabriksstyrelsens föreliggande förslag. Denna ståndpunkt överensstämde med de riktlinjer, som enligt det föregående angivits av 1943 års riksdag. Enligt dessa borde den statliga beklädnadstillverkningen erhålla sådan omfattning, att en rationell och ekonomisk drift kunde åstadkommas, varvid riksdagen förutsatte, att ett nedläggande eller en begränsning av tillverkningen icke borde äga rum i vidare mån än som betingades av den normalt beräknade produktionsminskningen vid återgång till fredsförhållanden.

Mot detaljerna i fabriksstyrelsens förslag, beträffande vilka utskottet får hänvisa till propositionen, har statsrådet i huvudsak intet haft att erinra.

Han förutsatte således, att den till verkstaden i Karlskrona anknutna tvättavdelningen samt avdelningarna för reparationer av textiltipersedlar och skor skulle tills vidare bibehållas och att även nytillverkning av skodon skulle där fortgå i avbidan på resultatet av pågående utredning rörande skoindustrin. Dessa verksamhetsgrenar vore så speciella, att en sammanslagning med en blivande statlig beklädnadsverkstad icke borde ske. Mot fabriksstyrelsens beräkningar rörande den statliga beklädnadsverkstadens kapacitet hade statsrådet intet att erinra. Han räknade alltså med att denna verkstad skulle sörja för något mer än hälften av försvarets fredsbehov av uniforms-persedlar och utginge från att verkstaden därutöver skulle kunna bedriva tillverkning för civila — statliga och kommunala — behov i den omfattning som fabriksstyrelsen förutsatt. Självfallet borde verkstaden kunna åtaga sig också annan civil produktion, om så vore behövt för att utjämna sysselsättningen vid verkstaden och i den mån så kunde ske utan att verkstadens egentliga uppgift åsidosattes.

Vad förläggningsen av verkstaden beträffar ha framkommit åtskilliga alternativa förslag, av vilka dock ett par av olika skäl bortfallit. Enligt statsrådets förmenande stode valet numera mellan två orter, Degerfors i Örebro län och Kramfors i Västernorrlands län, vilka orter i flertalet hänseenden vore tämligen likvärdiga ur de synpunkter som här komme i fråga. På båda orterna syntes, enligt vad av statens arbetsmarknadskommission utförda undersökningar utvisade, möjligheter föreligga att tillgodose behovet av arbetskraft. Med hänsyn till önskvärdheten av att statsverket i sin mån främjade en lämplig fördelning över landet av näringsföretag vore givetvis en förläggning till Norrland att ur principiell synpunkt förorda. I förevarande fall skulle emellertid härigenom beklädnadsverkstaden åsamkas så stora merkostnader, att det ekonomiska resultatet skulle påtagligt försämrats. Då produkterna skulle distribueras över hela landet med särskild tyngdpunkt på mellersta och södra Sverige, skulle nämligen fraktkostnaderna vid en förläggning till Kramfors bli avsevärt större än vid förläggning till Degerfors. Bifall till ett av norrlandskommittén nyligen framlagt förslag angående vissa åtgärder till förbättrande av transportförhållandena i Norrland (SOU 1946: 84) skulle, enligt vad utförd undersökning givit vid handen, icke i detta fall få nämnvärd betydelse för nedbringande av fraktkostnaderna. Statsrådet ansåge sig med hänsyn till det anförda böra förorda, att verkstaden förlades till Degerfors. Härvid förutsatte statsrådet, att kommunen tillhandahölle erforderlig mark samt bekostade framdragandet av vatten-, avlopps- och kraftledningar till tomtgränsen ävensom åtog sig att tillgodose det behov av bostäder, som verkstadens förläggande till kommunen kunde komma att medföra.

Under nuvarande förhållanden syntes statsrådet svårigheter icke föreligga för den i Stockholm sysselsatta personalen att, i den mån den icke önskade medfölja till Degerfors, få liknande eller annat arbete i Stockholm. Detsamma syntes vara förhållandet i Karlskrona, sedan numera, enligt vad i ärendet upplysts, enskild industri med behov av kvinnlig arbetskraft komme att

förläggas dit. De synpunkter som i detta hänseende anförts av försvarsfabriksutredningen bleve härigenom beaktade. I den mån mot förmodan den nuvarande vid ifrågavarande verkstäder sysselsatta personalen icke kunde beredas arbete vid den nya verkstaden eller erhålla annan likvärdig anställning i statens tjänst, borde för personalens del tillämpas de grunder för ersättning till övertalig personal, som av riksdagen fastställts i samband med beslut om centralisering av reparations- och underhållstjänsten med avseende å försvarets intendenturmateriel. Någon anledning att i detta sammanhang revidera dessa grunder syntes statsrådet icke föreligga.

Vid förslaget genomförande bli vissa lokaler disponibla i Stockholm och Karlskrona. Beträffande användningen av de i Karlskrona ledigblivna lokalerna syntes statsrådet närmare utredning få verkställas av de marina myndigheterna. Den i Stockholm ledigblivna fastigheten syntes böra antingen försäljas eller, om så funnes lämpligt, disponeras för annat statligt ändamål. Fabriksstyrelsens förslag till disposition av eventuellt inflytande försäljningsmedel (se prop. s. 71) hade icke givit statsrådet anledning till erinran. Statsrådet ville fästa uppmärksamheten på att fabriksstyrelsen i sina kostnadskalkyler för den nya verkstaden räknat med lokalhyra, beräkning efter den faktiska anläggningskostnaden, varför kalkylerna rörande verkstadens produktionskostnader syntes statsrådet bli rättvisande, även om inflytande försäljningsmedel disponerades för minskning av avskrivningsbehovet för den nya verkstaden.

Fabriksstyrelsens anslagsberäkningar (se prop. s. 70) ha icke givit statsrådet anledning till annan erinran än att byggnadskostnaderna — enligt från fabriksstyrelsen inhämtad uppgift — föreslagits skola höjas med 50 000 kronor till i avrundat tal 1 150 000 kronor på grund av stegrade priser å elektriska installationer. Ur skilda synpunkter vore det enligt statsrådet angeläget, att den nya verkstaden så snart som möjligt komme till stånd. Särskilt ville statsrådet peka på vikten av att den arbetskraft, som genom centraliseringen lösgjordes i Karlskrona, omedelbart kunde övergå till den nya enskilda industrien därstädes. Statsrådet förordade därför, att de medel, som erfordrades för verkstadsanläggningens uppförande och utrustande, i sin helhet anvisades för nästa budgetår.

Utskottet. Såsom i ärendet framhållits hava åtskilliga åtgärder vidtagits för att rationalisera driften vid försvarets till Stockholm och Karlskrona förlagda centrala beklädnadsverkstäder. Det oaktat äro verkstäderna icke fullt konkurrenskraftiga i fråga om vissa tillverkningsobjekt. Sedan någon tid tillbaka har därför dryftats frågan om sammanförande av verkstäderna till en för hela försvaret gemensam anläggning. Verkställda utredningar hava nämligen utvisat, att en ytterligare väsentlig förbättring av driftsekonomin och full konkurrenskraft i fråga om alla tillverkningar kunna vinnas endast genom en centralisering av verkstadsdriften. En dylik reform har ansetts ofrånkomlig redan av den anledningen att arbetskraftsbehovet vid den till Stockholm förlagda verkstaden icke längre kan på tillfredsställande sätt tillgodoses. För-

svarets fabriksstyrelse har vid ett genomförande av detta förslag räknat med en sådan reducering av driftskostnaderna, att tillverkningspriserna skulle kunna minskas med 10 %. Som ett andra alternativ har föreslagits, att den statliga beklädnadstillverkningen helt skulle nedläggas. Det må emellertid här erinras, att 1943 års riksdag i samband med den då beslutade förvaltningsreformen i princip uttalat sig för ett bibehållande av den statliga produktionen på ifrågavarande område. Enligt riksdagens mening borde den statliga beklädnadstillverkningen erhålla sådan omfattning, att en rationell och ekonomisk drift kunde åstadkommas, varvid riksdagen förutsatte, att ett nedläggande eller en begränsning av tillverkningen icke borde äga rum i vidare mån än som betingades av den normalt beräknade produktionsminskningen vid återgång till fredsförhållanden. Utskottet kan icke finna, att några nya skäl tillkommit, som böra föranleda riksdagen att frånga detta principbeslut.

Utskottet, som alltså i likhet med föredragande statsrådet anser, att statlig tillverkning alltjämt bör bibehållas på ifrågavarande område, finner förslaget om sammanslagning av de båda beklädnadsverkstäderna till en för försvarsväsendet gemensam beklädnadsverkstad utgöra en nödvändig förutsättning för åstadkommande av en ur driftsekonomiska synpunkter erforderlig rationalisering. För att verkstaden skall kunna drivas rationellt och ekonomiskt på sätt förutsatts i riksdagsbeslutet av år 1943 har i nu föreliggande förslag räknats med att densamma skulle svara för något mer än hälften av försvarets fredsbehov av uniformspersedlar, varjämte förutsatts att därutöver i viss utsträckning skulle bedrivas tillverkning för civila behov. Utskottet tillstyrker, att verkstadskapaciteten erhåller sålunda angiven omfattning och har icke något att erinra mot övriga i anslutning härtill gjorda detaljberäkningar. Av det anförda följer att utskottet avstyrker det i motionen II: 205 gjorda yrkandet.

Även om utskottet alltså anser riktigt, att den statliga beklädnadstillverkningen sammanföres till en nyuppförd fabrik på sätt framgår av det föregående, vill utskottet emellertid ifrågasätta om tidpunkten nu är den rätta att igångsätta ett byggnadsföretag av den storleksordning, varom här är fråga. Bristen på arbetskraft och byggnadsmaterial är för närvarande synnerligen allvarlig. Det bör därför endast på mycket starka skäl ifrågakomma att nu göra nyanläggningar. Innevarande års riksdag har också vid flera tillfällen givit uttryck häråt. Den nu tilltänkta anläggningen synes utskottet i angelägenhetshänseende knappast intaga en mera framskjuten ställning. Något avgörande hinder för ett uppskov tills vidare med byggnadsföretaget torde, såvitt utskottet kunnat finna, icke föreligga. Utskottet vill därför som sin mening uttala, att det synes utskottet välbetänkt, att frågan om tidpunkten för verkstadens uppförande göres till föremål för förnyat övervägande mot bakgrunden av rådande investeringsläge och med beaktande därvid av behovet av byggnadsarbeten för andra, nödvändiga ändamål.

I fråga om valet av förlägningsplats för den nya verkstaden har utskottet funnit de av statsrådet anförda skälen för Degerfors såsom den därvid

mest lämpliga icke vara till alla delar övertygande. I de i förevarande hänseende väckta motionerna synas utskottet lika starka motiv hava anförts till förmån för Kramfors. Det vill av statsrådets uttalande i propositionen förefalla, som om i dessa motioner angivna synpunkter icke tillräckligt beaktats. Utskottet vill icke taga någon bestämd ståndpunkt till här omhandlade spörsmål utan anser att avgörandet härutinnan bör få bliva beroende på resultatet av en enligt utskottets mening erforderlig förnyad omprövning i ärendet, därvid problemet bör närmare skärskådas även ur sociala och samhällsekonomiska synpunkter.

Då såsom av det ovan anförda framgår utskottet anslutit sig till Kungl. Maj:ts förslag, att den tilltänkta verkstaden bör uppföras och en ändring i fråga om valet av förläggningsplats för densamma icke torde komma att föranleda någon förskjutning i de i propositionen verkställda kostnadsberäkningarna, vilka utskottet anser sig kunna godtaga, synes utskottet hinder icke böra möta mot att riksdagen redan nu anvisar de för byggnadens uppförande och utrustning äskade medlen.

Utskottet har icke något att invända mot att tjänstemanna- och arbetarpersonal, som blir överflödig vid överflyttningen, kommer i åtnjutande av samma förmåner som motsvarande för tvätt- och reparationstjänsten avsedd personal.

Den fastighet i Stockholm, vari arméns centrala beklädnadsverkstad är inrymd, torde på sätt föreslagits få försäljas eller disponeras för annat statligt ändamål. Förslaget om användningen av eventuellt inflytande försäljningsmedel tillstyrkes även.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet,

I. att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionen II: 205,

a) till *Uppförande av central beklädnadsverkstad* för budgetåret 1947/48 anvisa ett investeringsanslag av 1 150 000 kronor;

b) till *Anskaffning av maskiner och annan utrustning för central beklädnadsverkstad* för budgetåret 1947/48 anvisa ett investeringsanslag av 160 000 kronor;

c) medgiva, att ersättning till personal, som blir övertalig vid centralisering av försvarets beklädnadsindustri, må utgå enligt de grunder, som av föredragande statsrådet i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1947 angivits;

d) medgiva ej mindre att den av arméns centrala beklädnadsverkstad nu disponerade fastigheten i Stockholm må försäljas, därest den ej kommer att användas för annat statligt ändamål, än även att därvid influtna försäljningsmedel må — i den mån medlen icke erfordras för täckning av den bokförda nettokapitalbehållningen å fabriksfonden i vad an-

går fastigheten — i enlighet med vad i berörda statsrådsprotokoll av föredragande statsrådet förordats disponeras för avsättning till försvarets fabriksfonds värdeminskningskonto;

II. att motionerna I: 36 och II: 58 samt II: 59 må anses besvarade med vad utskottet ovan anfört.

Stockholm den 6 juni 1947.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Närvarande: se under utlåtandet nr 166.

Reservationer:

1) av herrar *Johan Bernhard Johansson, Ragnar Bergh, Lundgren, Skoglund* i Doverstorp och *Holmström*, vilka ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

»Även om utskottet anser riktigt, att den statliga beklädnadstillverkningen sammanföres till en nyuppförd fabrik på sätt framgår av det föregående, vill utskottet emellertid ifrågasätta om tidpunkten nu är den rätta att igångsätta ett byggnadsföretag av den storleksordning, varom här är fråga. Bristen på arbetskraft och byggnadsmaterial är för närvarande synnerligen allvarlig. Det bör därför endast på mycket starka skäl ifrågakomma att nu göra nyanläggningar. Innevarande års riksdag har också vid flera tillfällen givit uttryck häråt. Den nu tilltänkta anläggningen synes utskottet i angelägenhetshänseende knappast intaga en mera framskjuten ställning. Något avgörande hinder för ett uppskov tills vidare med byggnadsföretaget torde, såvitt utskottet kunnat finna, icke föreligga. Utskottet vill därför som sin mening uttala, att det synes utskottet välbetänkt, att frågan om tidpunkten för verkstadens uppförande göres till föremål för förnyat övervägande mot bakgrunden av rådande investeringsläge och med beaktande därvid av behovet av byggnadsarbeten för andra, nödvändiga ändamål. Med hänsyn till vad utskottet sålunda anfört, anser utskottet, att riksdagen icke för närvarande bör ställa medel till förfogande för uppförande av ny central beklädnadsverkstad.

Då utskottet alltså anser, att frågan om uppförande av ny central beklädnadsverkstad ånyo skall underställas riksdagen, när den ekonomiska situationen så medger, saknar utskottet anledning att ingå på fråga om förlägningsplats för den nya verkstaden. Utskottet vill dock i denna fråga

anföra, att utskottet icke funnit de av statsrådet anförda skälen för val av Degerfors såsom förläggningsplats till allo övertygande. I de i förevarande hänseende väckta motionerna synes utskottet lika starka motiv ha anförts till förmån för val av Kramfors som förläggningsplats för den nya verkstaden. Utskottet förutsätter därför, att Kungl. Maj:t underkastar frågan om förläggningsplats för verkstaden förnyad prövning, varvid utskottet utgår från att skälig hänsyn tages icke endast till de driftsekonomiska utan även till de sociala och samhällsekonomiska synpunkterna.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må

I. i anledning av motionen II:205 avslå Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag;

II. att motionerna I:36 och II:58 samt II:59 må anses besvarade med vad utskottet ovan anført»;

2) av herrar *Svensson* i Grönvik och *Rubbestad*.